Tijekom povijesti je homoseksualnost, u raznim društvima, prevalila najširi mogući spektar javnog zanimanja za nju – od poticanja, tolerancije, kriminalizacije, progona do prihvaćanja. Ne svugdje i ne uvijek u svim ovim fazama i sigurno ne uvijek ovim redoslijedom. Društveni odnos prema homoseksualnosti naravno treba sagledavati najprije u relacijama društvenog odnosa prema seksualnosti općenito. Dokumenti, fotografije i tekstovi u okviru izložbe "Nacistički teror nad homoseksualcima od 1933. - 1945." govore o jednom specifičnom povijesnom trenutku u kojem je dominantna ideologija prepoznala seksualnost, između ostalog, kao jedno od važnih polja kontrole društva. Prepoznavanje seksualnosti kao elementa kojeg je potrebno kontrolirati i zatirati, povijesti nije strano, ali nacistička ideologija "vladanja" usko veže seksualnost uz natalitet i prosperitet države te ona time dobiva značenje državnog instrumenta opstanka. Nadalje, s idejom "očuvanja i potenciranja" arijevske rase, nacistički zločinci su kreirali jasne kriterije reguliranja seksualnosti s ciljem postizanja željene buduće čistoće njemačkog društva. Seksualnost je bila samo jedna od komponenti kreiranja državnog terora, koji se prelamao preko sudbina velikog broja ljudi – a vezano uz homoseksualne osobe, njihova je seksualnost bila definirana kroz osuđivanje, progon i kažnjavanje.

S početkom 20. stoljeća homoseksualni identitet je u Europi načelno bio definiran kroz tri dominantna diskursa: pravni, medicinski i vjerski. Još i ranije, na krilima prosvjetiteljstva, brojne znanstvene discipline počele su se baviti ljudskom seksualnošću. Želja za razumijevanjem „fenomena" istospolne ljubavi rezultirala je u to vrijeme politikama neprihvaćanja homoseksualnosti. Pravni diskurs okarakterizirao je homoseksualnost kao zločin (brojne europske zemlje u Kaznenim zakonima tretirale su homoseksualni čin kao tzv. protuprirodni blud), medicinski kao bolest (s psihijatrijom kao vodećom disciplinom koja je liječila homoseksualnost) i vjerski kao grijeh. Trojstvo zločin-bolest-grijeh dalo je snažan pečat razumijevanju homoseksualnosti u Europi početkom 20. stoljeća.

Dolaskom nacističkog režima na vlast, odlazi se i korak dalje. Homoseksualnost postaje sastavni dio biopolitike nacističke države na način da se ideološki prikazuje kao potencijalna opasnost za sigurnost društva općenito, jer posljedica nekontrolirane homoseksualnosti može biti i ugroza samih temelja države. Time je ljudska seksualnost postala važna komponenta pri očuvanju i obrani nacionalne sigurnosti. Shvativši taj problem i potencijalno destruktivan utjecaj homoseksualnosti krajnje ozbiljno, osim tada uobičajnih institucija koje su pokušavale „korigirati" homoseksualnost, nacistička politika 1936. godine osniva i Centralni ured Reicha za borbu protiv homoseksualnosti i abortusa. Time je sve bilo spremno. Razvijene su politike, izgrađene su institucije i procedure, izdane su naredbe, a i prvi koncentracijski logori samo što nisu pušteni u pogon.

Ova izložba ima za cilj pokazati da su žrtve nacističke politike, uz Židove, Rome, osobe s posebnim potrebama, osobe s duševnim smetnjama, političke neistomišljenike i ostale neprijatelje Reicha, bili i homoseksualci. Oni su dugo vremena bili prešućivana i zanemarena skupina nacističkih žrtava iako istraživanja koja se još uvijek provode govore o više od 100.000 uhapšenih osoba zbog homoseksualne orijentacije, oko 50.000 pohapšenih osoba završilo je u zatvorima ili institucijama za osobe s duševnim smetnjama, a između 5.000 i 15.000 i u koncentracijskim logorima. Nacizam svojim metodama likvidacije neprijatelja Reicha nije uspio samo zahvatiti zastrašujuće velik broj žrtava, već je ljudske sudbine lišio tragova humanosti. Upravo zbog toga ova izložba prikazuje i što više ljudskih lica, koja su pred gestapovim fotoaparatima (desni profil, sprijeda, lagani lijevi profil) za vrijeme slikanja za kažnjeničke kartone, prestrašena, tužna, zbunjena, ali neka od njih (optimistično se tješimo) ponosna, prkosna pa čak i ironična.

Povijest nacističkog terora trajala je predugih 12 godina (1933.-1945.) i nedvojbeno ostavila duboku traumu kod svojih brojnih žrtava. Specifičnost homoseksualnih žrtava jest da završetkom rata, njihov progon nije zaustavljen, a neki su morali i nastaviti odsluživati svoje dodijeljene zatvorske kazne po oslobođenju iz logora. Naime, zakonska osnova koja je omogućila nacistički teror nad homoseksualcima bila je na snazi od 1871. godine, dakle mnogo prije pojave nacističke ideologije, dok je nacistička revizija Kaznenog zakona, u dijelu koji se odnosi na homoseksualne muškarce, ostala aktualna još dvadesetak godina nakon rata. Tek se buđenjem homoseksualnog pokreta krajem 1960-tih godina počela stvarati klima da se povijest sustavnije pozabavi i homoseksualnim žrtvama nacističkog režima.

Danas želimo vjerovati da ti trenuci kolektivnog ludila, mržnje i straha više nisu mogući. S razvojem demokracija na teritoriju Europe i stavovi prema homoseksualnosti uvelike su se promijenili od 1945. godine. Pravni diskurs je s pozicije kažnjavanja prešao u poziciju zaštite pripadnika seksualnih i rodnih manjina. Njemačka Vlada je 2008. godine podizanjem spomenika u Berlinu odala počast, a Parlament je 2002. godine amnestirao sve homoseksualne žrtve nacizma. Neke zemlje stvaraju ne samo temeljne okvire tolerancije različitosti, već razvijaju politike koje se zalažu za potpuno prihvaćanja homoseksualnog identiteta kao ravnopravnog identiteta u širokom spektru ljudske seksualnosti. Želimo vjerovati kako sjećanja koja oživljavamo ovom izložbom doprinose smanjenju homofobije i humanom prihvaćanju svih naših razlikovnih identitetskih karakteristika, koje moraju postati prednost, a ne opasnost pri uspostavi kvalitetnog života u suvremenom društvu.

Gordan Bosanac
Zvonimir Dobrović

Queer Zagreb

Njemačka i homoseksualnost do 1933. godine

Od osnutka Njemačkoga carstva na čelu s carem Wilhelmom I, „neprirodni blud između dvojice muškaraca“ se po članku 175. Kaznenog zakona iz 1871. godine, kažnjavao zatvorom do dvije godine. Zakon nije izričito pojašnjavao što obuhvaća sintagma „neprirodni blud“, niti je spominjao homoseksualnost među ženama. Unatoč pokušajima katoličke stranke centra da se i homoseksualnost među ženama počne kažnjavati, članak 175. i dalje se odnosio samo na muškarce. Međutim, istovremeno s pokušajima nacionalista da se homoseksualnost progoni još sistematičnije, u javnoj, političkoj i medicinskoj sferi odvijale su se debate o potrebi i smislu članka 175. Oko 1920. godine u većim njemačkim gradovima dolazi do buđenja subkultura, što je posljedica socijalnih, ekonomskih i političkih previranja prije i nakon Prvog svjetskog rata, te sve većeg naglašavanja potreba za individualnim slobodama i pravima.

Weimarsko razdoblje: 1919. - 1933.

Početkom 1930-tih godina Berlin je brojao 4 milijuna stanovnika, od čega oko 350 000 homoseksualnih muškaraca i žena. Broj privatnih istospolnih društava, udruženja, barova, kafića i noćnih klubova bio je u porastu. Unatoč tome, homoseksualni su muškarci i dalje bili podvrgavani progonu temeljem članka 175., te su bili primorani živjeti pritajenije od lezbijki, pod stalnim strahom od izlaganja javnosti i policiji. Do 1924. broj godišnjih sudskih procesa iznosio je oko 450, da bi se taj broj tijekom 1925. i 1926. godine povećao na 2000. Tradicionalisti i konzervativci su homoseksualnost doživljavali kao epidemiju i društvenu iskvarenost.

Politika i pravna reforma

Kao predmet rasprave u medicini i psihijatriji, homoseksualnost je do 1920. godine postala i šire društveno-političko pitanje. Najglasniji borac za reviziju članka 175. i reformu medicinskog pristupa homoseksualnosti bio je doktor Magnus Hirschfeld, suosnivač Instituta za seksologiju, koji je tvrdio da homoseksualnost nije niti zločin, niti bolest. Uz potporu vodećih njemačkih mislioca toga vremena, Hirschfeld je predvodio borbu za ukidanje članka 175., čime bi se homoseksualnost dekriminalizirala.

Nekolicina nacionalističkih i konzervativnih stranaka, uključujući i sve popularniju Nacional-socijalističku stranku, pozivala je pak na oštrije sankcioniranje homoseksualnosti, s ciljem njezine konačne eliminacije. Nacisti su smatrali da homoseksualci u sebi nose zaraznu i nasljednu „degenerativnost“ koja je prijetila snazi i stabilnosti njemačke nacije.

Richard Grune "Solidarnost", crtež iz 1947. Grune je uhapšen 1937. po članku 175 i bio zatočen u logorima Sachsenhausen i Flossenbuerg do 1945.
izvor: Schwules Museum

Nacistička ideologija progona

Prema riječima Adolfa Hitlera, nacistička je država imala namjeru „promicati pobjedu boljeg i jačeg, te zahtijevati submisiju inferiornijeg i slabijeg“. Pozivajući se na znanost eugenike (studiju poboljšanja naslijeđa selektivnim uzgojem), nacistička je ideologija smatrala svojim pravom poduzimanje mjera protiv onih za koje su vjerovali da slabe tzv. arijevsku liniju. Homoseksualnost je, prema nacistima, oslabljivala Njemačku na nekoliko načina: smatrala se jednim od razloga nižeg nataliteta i zarazom koja može dovesti do epidemije, pogotovo među ranjivom mladeži. Nadalje, homoseksualnost je mogla dovesti do stvaranja države u državi, jer se vjerovalo da homoseksualci stvaraju izdvojene interesne grupe. Na koncu, homoseksualnost je, kako se smatralo, ugrožavala društveni moral. Nacistička ideologija progona „inferiornijih i slabijih“ doprinosila je sve raširenijem javnom priklanjanju državnoj netoleranciji i brutalnosti.

Prizor plesa istospolnog para u Eldoradu.
izvor: Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz – Berlin

Novi poredak: 1933. – 1939.

Nacisti su došli na vlast 1933. programom zakona i reda o promicanju tradicionalnih vrijednosti i ideologijom rasne čistoće, koja je uključivala žestoki antisemitizam i progon neželjenih društvenih grupa. U svojim prvim koracima stvaranja „novog poretka“, vlast je, u općem napadu na „javni nemoral“ zatvorila okupljališta homoseksualaca te zabranila njihove organizacije i publikacije. Uoči političke krize sredinom 1934., nacistička je propaganda homoseksualnost povezivala s pokušajem rušenja vlasti, čak i izdajom, čime je društvena netolerantnost prema homoseksualnim osobama ohrabrivana i poticana. Godine 1935. prepravljen je članak 175. Kaznenoga zakona., a naknadna sudska praksa toga Zakona radikalno je proširila definicije kažnjivih „nemoralnih činova između muškaraca“. Provođenje tako proširenog shvaćanja članka 175. pripalo je kriminalnoj policiji i Gestapu, koji su se 1936. ujedinili u SS-trupe pod vodstvom (Reichsführera) Heinricha Himmlera. U razdoblju koje je potrajalo trideset mjeseci, od početka 1937. do sredine 1939., njemačka je policija privela gotovo 78 000 muškaraca pozivajući se na članak 175., od kojih je trećina bila osuđena i poslana u zatvor.

Slamanje kulture

Njemački su homoseksualci osjetili učinke nove vlasti već u prvim tjednima nakon Hitlerovog imenovanja za kancelara u siječnju 1933. Policija i SA (Jurišni odredi) već su u veljači počeli provoditi odredbe o ukidanju i zatvaranju homoseksualnih barova i klubova, te prestanku izdavanja publikacija seksualnog sadržaja. U sljedećih nekoliko mjeseci, većina okupljališta za homoseksualce bila je zatvorena, što je poremetilo njihov društveni i javni život.

6. svibnja 1933., nacističke studentske skupine i pristaše napale su i opljačkale Institut za seksologiju doktora Magnusa Hirschfelda, jednog od berlinskih simbola seksualne reforme. Četiri dana kasnije, većina biblioteke unutar Instituta bila je uništena, a knjige su javno spaljivane radi tzv. uništavanja „anti-njemačkog duha“.

Pad Röhma

Homoseksualnost Ernsta Röhma, vođe SA, bila je dobro poznata. Hitler je tu činjenicu uglavnom ignorirao, dok god su Röhm i njegove SA pomagale stranci da dođe na vlast. Nakon što su u siječnju 1933. to i postigli, Röhm je pripomogao radikalnoj «drugoj revoluciji», koja je s njemačkom vojskom i bitnim industrijalcima mogla biti ugrožavajuća za važna Hitlerova savezništva. Hitlerova elitna postrojba čuvara uhvatila je, a kasnije i ubila Ernsta Röhma, pod optužbom za spremanje udara. Druge vođe SA i mnoštvo političkih neistomišljenika stradali su 30. lipnja 1934., u «Noći dugih noževa». Röhm je ubijen nakon što je odbio počiniti samoubojstvo.

Kao dio nacističkog javnog opravdanja za njegovo ubojstvo, Röhmova je homoseksualnost bila povezana s politikom izdajništva.

Vođe progona

Prije događaja iz 1934. godine, Röhmu su bile podređene crnokošuljaške paravojne jedinice SS-a, predvođene Heinrichom Himmlerom. Röhmovim ubojstvom i smanjenjem uloge SA, Himmler i elitna zaštitna jedinica SS-a, čuvari „rasnih normi“, odgovarali su direktno Hitleru. Himmlerov autoritet naglo je porastao, te je 1936. dobio titulu «vođe Reicha za SS i zapovjednika njemačke policije». Pod Himmlerovim je nadzorom bila i uniformirana, kriminalna i tajna policija - Gestapo. Već od listopada 1934., specijalni odjel II – 1 unutar Gestapa, nadzirao je homoseksualne slučajeve.

Himmler je kao glasni zagovornik rasne čistoće bio jedan od glavnih krivaca za genocid nad europskim Židovima. Ovaj veliki kritičar homoseksualnosti nadzirao je sve zločine počinjene protiv tisuća optuženih, uhićenih, zatvorenih i ubijenih muškaraca koji su prekršili članak 175.

Nadzor i policijske liste

Država je zakon i red pokušavala uspostaviti praćenjem ponajprije „profesionalnih“ kriminalaca i „poznatih seksualanih prijestupnika“. U ovu drugu kategoriju nisu ulazili samo muškarci s dvije osude temeljem kršenja članka 175., već i oni za koje se sumnjalo da će prekršiti taj članak. Uredba iz veljače 1934. propisivala je policijski nadzor i tih pojedinaca te odobravala ograničavanje njihovih aktivnosti.

U listopadu 1934., Gestapo se bavio istraživanjem i prikupljanjem informacija o homoseksulacima. Telegrami poslani svim policijskim postajama zahtijevali su da se sve nove i postojeće liste osumnjičenih homoseksualaca dostave Gestapovom Specijalnom odredu II-1 u Berlinu.

U sljedećem telegramu bilo je naloženo da se na liste doda i pripadnost pojedinoj stranci, naročito nacističkoj.

Sve veće zadiranje policije u privatni život homoseksualaca natjerao je neke da emigriraju onamo gdje su mogli, no većina je u strahu počela prikrivati vlastitu homoseksualnost. Mnogi su se oženili, dok su drugi izlaz pronašli u samoubojstvu.

Revizija članka 175.

Kao dio masovnih izmjena njemačkog Zakona o kaznenom postupku, nacistički su pravnici revidirali članak 175. Objavljen 28. lipnja 1935. i stavljen na snagu 1. rujna 1935., revidirani je Zakon naglašavao kaznenu odgovornost obojice muškaraca upletenih u „počinjeni blud“. Do 1938. godine, njemački su sudovi odredili bilo koju seksualnu namjeru između dvojice muškaraca mogućim povodom uhićenju ili optužbi, čak i „obično pogledavanje ili dodirivanje“.

Centralni Ured Reicha za suzbijanje homoseksualnosti i pobačaja

Tajnom odredbom od 10. listopada 1936., Heinrich Himmler uspostavio je unutar kriminalne policije poseban ured za borbu protiv homoseksualnosti i pobačaja. Ovo sparivanje nije bilo slučajno, jer se direktno odnosilo na nacističku populacijsku politiku. Upravo zbog utjecaja na njemačku stopu nataliteta, muška homoseksualnost i pobačaj bili su metama centralizirane policijske kontrole.

Pod vodstvom Josefa Meisingera, vođe Gestapovog Specijalnog odjela II-1 zaduženog za homoseksualne slučajeve, ured koji je brojao 18 zaposlenika objavljivao je političke smjernice, te uskoro postao glavnim mjestom za rješavanje homoseksualnih slučajeva i pobačaja. Nakon osnivanja ureda, Himmler je naredio svim lokalnim policijskim postajama da pošalju sve izvještaje o procesima započetima po članku 175., ukoliko je u njima riječ o članovima nacističke stranke ili njezinim organizacijama, čelnim ljudima u civilnim ili vojnim službama, crkvenim redovima ili Židovima. Tijekom četiri godine, ured je prikupio 42 000 osobnih podataka osumnjičenih ili osuđenih homoseksualaca.

Prijave

Policijski posao detektiranja osumnjičenih homoseksualaca ovisio je ponajviše o prijavama građana. Nacistička propaganda koja je obilježavala homoseksualce kao „asocijalne parazite i državne neprijatelje“ samo je rasplamsala već postojeće predrasude. Građani su prijavljivali muškarce i radi najmanje aluzije na homoseksualnost. Radi porasta sudskih procesuiranja homoseksualaca od 1933. godine nadalje, Josef Meisinger je u travnju 1937. ponosno izjavio: „Moramo uzeti u obzir sve veću spremnost građana da prijave homoseksualnost kao rezultat nacional-socijalističke kampanje.“

Na bazi informacija doušnika, Gestapo i kriminalna policija arbitrarno su zatvarali i ispitivali osumnjičenike i moguće svjedoke. Oni koji su bili prijavljeni morali su odavati imena prijatelja i poznanika, te su na taj način i sami postajali doušnicima. Iako su ranije za pokretanje kaznenih postupaka dokazi bili prijeko potrebni, u ovom je periodu i sama optužba bila dovoljna.

Uhićenja

Za vrijeme nacističke vladavine, temeljem kršenja članka 175., uhićeno je oko 100 000 muškaraca, od čega 78 000 u tri godine, između Himmlerovog imenovanja vođom njemačke policije 1936., i početka Drugog svjetskog rata 1939. godine. Najveći broj žrtava pripadao je radničkoj klasi. S obzirom da si oni sami nisu mogli priuštiti stanove i kuće, nalazili su partnere na javnim mjestima, čime su bili izlagani velikom riziku i mogućoj policijskoj zamci. Kako su se prenosile vijesti o masovnim uhićenjima, tako je njemačke homoseksualce opravdano obuzimao sve veći strah.

„Dolje članak 175!”. Karikatura Magnus Hirschfelda iz novina Lustige Blätter, 26. studeni 1907. kojom se izruguje njegov 30-godišnji trud da se članak 175 ukine.
izvor: Schwules Museum

Presude

Od 100 000 muškaraca uhićenih između 1933. i 1945., polovica je osuđena radi kršenja članka 175. Rastom broja uhićenih i slijedom revizije zakona 1935. godine, broj osuđenih se u odnosu na razdoblje Weimarske republike udeseterostručio i kulminirao sa brojkom od 8 500 osuđenih 1938. godine. Zatvorske kazne, najčešći oblik kažnjavanja homoseksualaca za vrijeme nacista, varirale su ovisno o seksualnim radnjama i dosjeu upletenog pojedinca.

Za mnoge je zatvor značio težak rad kao dio nacističkog re-edukacijskog programa. Uvjeti u njemačkim zatvorima, kaznionicama i kaznenim kampovima bili su bijedni, a zatvorenici su temeljem članka 175. morali trpjeti brutalnost čuvara i mržnju drugih zatvorenika.

«Zaštita» u koncentracijskim logorima

Procjenjuje se da je kroz koncentracijske logore za vrijeme nacističke vladavine prošlo između 5 000 i 15 000 homoseksualaca. Pod nazivom zaštitni pritvor (Schutzhaft), koji je zamišljen tako da „štiti pojedince od društvene mržnje“, Gestapo je hvatao bez naloga i slao u koncentracijske logore osumnjičene homoseksualce, političke neistomišljenike i ostale - posebice Židove, kao i sve one koji su „vrijeđali njemački narod“. Glavni kampovi, Sachsenhausen na sjeveru, Buchenwald u središtu i Dachau na jugu, trebali su „preodgojiti“ zatvorenike kroz disciplinu i teško fizičko robijanje. Homoseksualni zatvorenici, prepoznatljivi po ružičastim trokutima kojima su bili obilježavani u logorima, morali su podnositi mučno fizičko i seksualno zlostavljanje od strane SS-ovih čuvara. Strahujući od daljnih predrasuda, ostali zatvorenici su se klonili obilježenih homoseksualaca, te su ih izoliravali i ostavljali bespomoćnima.

Gradske vlasti u Berlinu pooštravaju mjere radi održavanja moralnosti i time zatvaraju klubove i barove koji su privlačili dekadenciju, uključujući i klub Eldorado. U jesen 1932. godine, u vrijeme parlamentarnih izbora, Eldorado je pretvoren u lokalni ured nacističke stranke.
izvor: Landesarchiv Berlin

Progon za vrijeme Drugog svjetskog rata od 1939. – 1945.

Prije početka Drugog svjetskog rata, napadom na Poljsku 1. rujna 1939., više od 2 milijuna ljudi (među njima i tisuće homosekualaca) pozvano je u vojsku. Za vrijeme ratnih godina oko 7 000 vojnika osuđeno je po članku 175., otjerano u zatvor i po isteku kazne natjerano da se vrati na front.

U ljeto 1940., Himmler je naredio da se homoseksualci koji su „zaveli više od jednog partnera“, pošalju u logore nakon izvršenja zatvorske kazne. Taj „zaštitni pritvor“ mogao je biti skraćen ukoliko bi se pojedinca podvrglo kastraciji i to svojevoljno, ili, od 1942. godine, po naredbi logorskog zapovjednika.

Homoseksualci u vojsci

Ponovnim uvođenjem obveznog služenja vojske 1935. za sve muškarce u dobi od 18 do 45 godina, njemački su homoseksualci postali podložnima vojnom roku u Wehrmachtu. Njemački vojni zakon nije zabranjivao služenje vojnog roka homoseksualcima, čak ni onima koji su takvima osuđeni,. To je rezultiralo regrutiranjem tisuće homoseksualaca koji su bili prisiljeni služiti režimu koji ih je progonio kao civile. Homoseksualne aktivnosti u vojsci bile su regulirane člancima 175. i 175a.

S obzirom da je velik broj homoseksualnih muškaraca bio pozvan u vojsku, broj osuda također je rastao. Uhićeni vojnici suočavani su sa zastrašujućim kaznama. Pojedinci koji su bili osuđeni formulacijom „nepopravljivi homoseksualci“ ili za zloupotrebu ovlasti po članku 175., bili su otpušteni iz vojske, zatvarani i poslani u koncentracijske logore. Oni koji su bili proglašeni zavedenima, morali su odslužiti kaznu, nakon čega bi bili vraćeni u vojsku.

Progon na okupiranim teritorijima

Kako su se njemačke snage kretale Europom, članak 175. i slični zakoni bili su uspostavljani da bi promicali njemačke političke ciljeve. U aneksiranim područjima, ponajviše Austriji, sjevernoj Čehoslovačkoj, sjevernoj Poljskoj, pokrajini Alsace-Lorraine i Luksemburgu, njemački je zakon nametnut, djelujući tako na širenje ideje o homoseksualnosti kao zločinu. U zemljama pod nacističkom vladavinom situacija je varirala. Među domaćim stanovništvom tih područja, nacistima prisutnost tzv. homoseksualne degenerativnosti nije bila od značaja, osim u slučajevima u kojima je ona mogla utjecati direktno na Njemačku. Stoga nacisti izvan Reicha nisu progonili homoseksualnost ni približno u onoj mjeri u kojoj su to činili u svojoj zemlji.

Kastracija i «medicinsko» liječenje

Potraga za medicinskim izlječenjem homoseksualnosti trajala je za čitavog nacističkoga razdoblja.

Kastracija je ozakonjena 1933. godine kao sredstvo uništenja ili slabljenja „devijantnih nagona“ kod „opasnih kriminalaca“, ali nije bila preporučljiva za slučajeve prema članku 175. Nakon 1935., muškarci osuđeni temeljem članka 175. mogli su se svojevoljno podvrgnuti kastraciji radi „oslobađanja od njhovog degenerativnog seksualnog nagona“. Do 1943. godine, prijedlog Zakona protiv „stranaca u zajednici“ nalagao je obaveznu kastraciju za osuđene homoseksualce. Rat je spriječio njegovo službeno proglašenje. Krajem 1943., Himmler je odobrio medicinski eksperiment kojim se trebala „ispraviti“ homoseksualnost hormonskim terapijama i operacijama koje je SS-ov doktor Carl Vaernet provodio nad buchenwaldskim logorašima.

Odabir za eutanaziju

Ubojstva nepoželjnih za vrijeme nacističke vladavine započela su odmah po početku rata. Eufemistički nazvana eutanazijom, a pod krinkom okončanja nepodnošljive boli, odabrani su doktori koji su imali dozvolu za ubojstvo. Program pod nazivom Operacija T4 u početku je bila usmjerena na pojedince pod državnom i privatnom skrbi, uključujući i muškarce koji su bili osuđivani i hospitalizirani radi homoseksualnosti prema članku 175.

Između 1939. i 1945., ubojstva eutanazijom dosegla su brojku od 200 000, a proučavanjem dosjea tek 1 400 pacijenata, hospitaliziranih nakon 1942. godine, otkriveno je 17 slučajeva ubojstva homoseksualaca injekcijom ili izgladnjivanjem.

Rat i koncentracijski logori

U lipnju 1940. godine, Himmler je nalagao kriminalnoj policiji „da u budućnosti, nakon što budu pušteni iz zatvora, svi homoseksualci koji su zaveli više od jednog partnera, budu smješteni u preventivni pritvor (Vorbeugungshaft) u koncentracijskom logoru“. Ovaj radikalni korak, koji je trebao zaustaviti homoseksualnu „zarazu“, zapravo je značio dugo zatvoreništvo u logorima po odsluženju zatvorske kazne za tisuće homoseksualaca osuđenih člankom 175. ili onih čiji su policijski dosjei sadržavali informacije o partnerima.

Provala u Institut za seksologiju.
izvor: Schwules Museum Berlin

Progon nakon progona

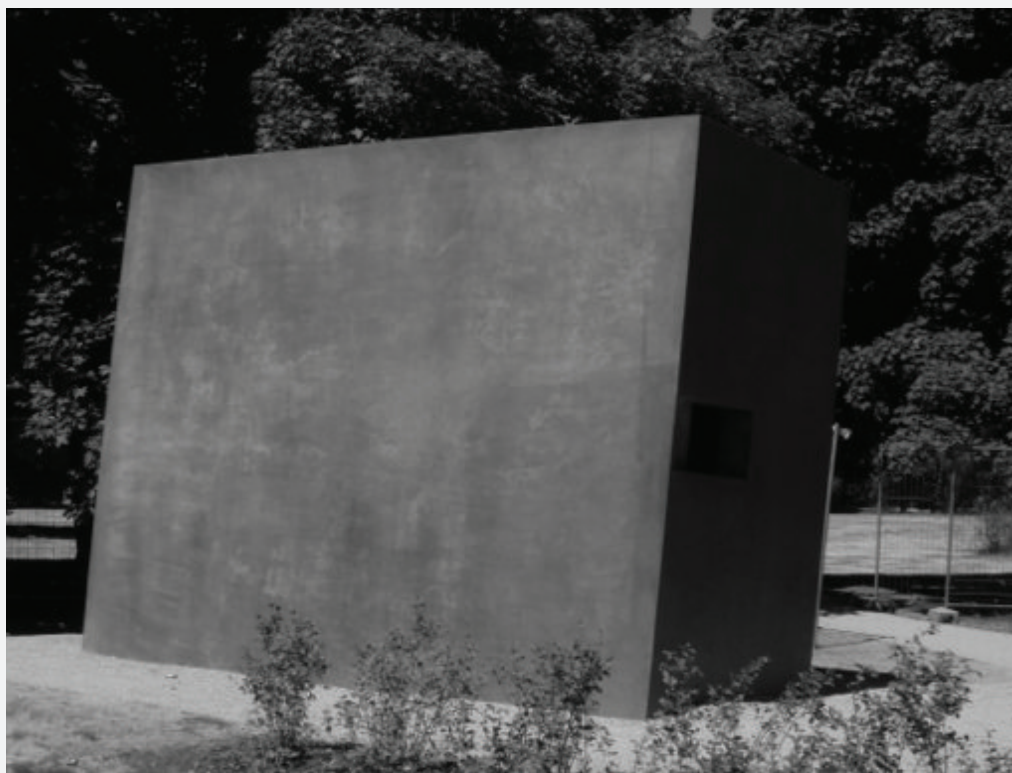
Nakon što su saveznici oslobodili Europu početkom 1945., stotine tisuća logoraša pušteno je na slobodu. Međutim, nacistička revizija članka 175. iz 1935. godine ostala je nepromijenjenom. Za vrijeme trajanja savezničke okupacije, neki su homoseksualci bili primorani na puno odsluženje dodijeljene zatvorske kazne, usprkos tome što su već neko vrijeme proveli i u koncentracijskim logorima. Nacistička verzija članka 175. ostala je na snazi u Federalnoj Republici Njemačkoj (Zapadna Njemačka) sve do 1969. godine. Tada je taj članak prepravljen, a homoseksualni odnosi između muškaraca iznad 21 godine dekriminalizirani.

Nastavak pravne i društvene osude homoseksualnosti u Njemačkoj zasjenio je priznavanje homoseksualaca kao žrtava nacističkog progona. U lipnju 1956. odštetni zakon Zapadne Njemačke za žrtve nacističke vladavine proglasio je logoraše zatvorane u koncentracijske logore radi homoseksualnosti nekvalificiranima za dobivanje odštete. Homoseksualci su svoju prvu javnu komemoraciju primili u govoru zapadnonjemačkog predsjednika Richarda von Weizsäckera, 8. 5. 1985. godine – prilikom 40. obljetnice završetka rata.

Četiri godine nakon ujedinjenja 1990., Njemačka je poništila članak 175, a njemački je Parlament u svibnju 2002. godine pomilovao sve homoseksualce osuđene prema članku 175. za vrijeme nacističkog razdoblja.

In memoriam

Od 1984. podižu se spomenici homoseksualnim žrtvama nacističkog režima u brojnim gradovima, te memorijalni centri na prostorima nekadašnjih koncentracijskih logora.

Spomenik homoseksualnim žrtvama nacizma u Berlinu
izvor: Queer Zagreb

POSTAV:
Gordan Bosanac
Zvonimir Dobrović

TEKST IZLOŽBE:
dr. Edward Phillips (United States Holocaust Memorial Museum, Washington DC)

PRIKUPLJANJE ARHIVSKE GRAĐE / KOORDINACIJA PROJEKTA:
Gordan Bosanac
Nataša Bodrožić
Zvonimir Dobrović

PRIJEVOD:
Jelena Basta
Zvonimir Dobrović
Jelena Graovac
Karla Horvat Crnogaj

LEKTORICA:
Jelena Graovac

UREDNIK KATALOGA:
Zvonimir Dobrović

LIKOVNO OBLIKOVANJE IZLOŽBE I KATALOGA:
André von Ah

Korišteni materijali sljedećih arhiva:
Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz (bpk)
Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam
Bundesarchiv Koblenz
Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes (DÖW)
Gedenkstätte und Museum Sachsenhausen-Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten
Institut für Zeitgeschichte München-Berlin
Landesarchiv Berlin
Niedersächsisches Landesarchiv - Staatsarchiv Osnabrück
privatni arhivi: Ewald Kentgens, Wilhelm Kroepfl
Staatsarchiv Würzburg
Schwules Museum Berlin
United States Holocaust Memorial Museum, Washington DC

POSEBNA ZAHVALA:
dr. Neal Guthrie, USHMM
dr. Edward Phillips, USHMM
dr. Greg Naranjo, USHMM
Jörg Leidig, Schwules Museum
dr. Tvrtko Jakovina, Filozofski fakultet u Zagrebu
Nataša Bijelić
Dragana Rajković

LOGISTIČKA POTPORA:
HDLU, Zagreb

FINANCIJSKA PODRŠKA:
Veleposlanstvo Savezne Republike Njemačke
Swedish International Development Agency

